

В консолідології явище консолідації вивчають також через призму технологія ногр підходу, в якому процес консолідації розглядається як результат використання політичними елітами певних політтехнологій. Наприклад, в Росії на офіційному рівні під консолідацією розуміється процес об'єднання суспільства і держави навколо спільних цінностей та цілей для спільних ефективних дій. Російський дослідник В. Левашов у своїх працях шукає відповідь на питання, чи можливо здійснити це стратегічне завдання у сучасній Росії і доходить висновку про те, що згуртування, консолідація зусиль суспільства та держави передбачає чітке усвідомлення механізмів мотивації дій суб'єктів соціополітичних відносин та цілеспрямовану діяльність політичних еліт (Левашов В. Морально-политическая консолидация российского общества в условиях неолиберальных трансформаций / В. Левашов // Социс. — 2004. — № 7. — С. 33). В Україні спостерігається дещо відмінна ситуація. Політична консолідація еліт навколо інтенсифікації процесів консолідації суспільства помітна лише на рівні офіційних заяв політиків. На практиці ж більшість з них вдається до політичних технологій деконсолідації суспільства як таких, що приносять швидкі політичні дивіденди, на відміну від довгострокової вигоди консолідації, яка згодом позитивно позначиться на розвитку держави та соціально-економічній сфері.

Попри труднощі, пов'язані з консолідацією полі етнічних суспільств, розколотих за ознакою етнічної, мовної, культурної, цивілізаційної належності, демократичних альтернатив консолідації немає. Етнополітичний розкол, деконсолідація поліетнічного суспільства-перетворюється на головний виклик етнополітичній безпеці України. Задля його подолання Україна потребує якнайшвидшого напрацювання політики консолідації як невід'ємного елементу етнонаціональної політики держави.

ПОЛЬОВИЙ М. А.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри соціальних теорій, доктор політичних наук, професор

ДЕЯКІ НОТАТКИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЧИННИКІВ ТРИВАЛОСТІ ПЕРІОДІВ ДЕТЕРМІНОВАНОГО ХАОСУ В РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Завданням даної роботи є виклад кількох спостережень відносно прояву в політичному процесі Російської Імперії, СРСР, Російської Федерації та України точок біфуркації та визначення чинників тривалості періодів детермінованого хаосу в розвитку держав між цими точками.

Один із засновників синергетики — І. Р. Пригожин — довів, що соціальні системи хаотичні періодично. Це означає, що певну (на думку І. Р. Пригожина — більшу) частину часу у процесі розвитку такої системи займає розвиток за схемою детермінованого хаосу, тобто розвиток у режимі самоорганізації, а в окремі періоди настає справжня ситуація хаотичного розвитку, або ж, продовжуючи термінологію І. Р. Пригожина, недетермінованого хаосу, яка отримала назву точки біфуркації. Термін біфуркація й означає настання ситуації непевного вибору подальшої траєкторії розвитку. Саме в цій точці системою «обирається» траєкторія наступного розвитку.

Після проходження точки біфуркації та виходу системи на сталу траєкторію розвитку (період детермінованого хаосу) розвиток соціальної системи залишається хаотичним за своєю сутністю, але йдеться вже про саме детермінований, тобто визначений внутрішньою сутністю певного параметра порядку системи, розвиток. У цей період кожен актор все також може здійснювати і здійснює будь-які дії на власний розсуд, але такі хаотичні, з точки зору системи загалом, дії вже не можуть призвести до кардинальної зміни траєкторії розвитку соціально-політичної системи.

Досить вдалим історичним зразком подібного синергетичного трактування соціально-політичних процесів може прислужитись історія Російської імперії в ХІХ — на початку ХХ ст. та згодом СРСР і його уламків. Дійсно, смерть царя Олександра І та повстання декабристів у 1825 р. має певну аналогію з точкою біфуркації у розвитку Імперії, коли від декількох кроків залежав вибір траєкторії її подальшого існування. За відомих обставин перемогла лінія на продовження традиції самодержавства, розвитку якої не могли завадити ані реформи Олександра ІІ, ані мирний та збройно-терористичний спротив народників. Навіть вбивство Олександра ІІ лише загартувало режим та на певний час припинило «революційне бродіння». Але сукупність незначних, порівняно з масштабами країни, подій на кшталт невдалого закінчення російсько-японської війни та Кривавої неділі призводить до революційного вибуху. Отже, маємо ситуацію закінчення періоду сталої траєкторії розвитку суспільно-політичної системи Російської Імперії та початку входу її у непевний період під назвою точка біфуркації. З іншого боку, якщо за показник істотності соціально-політичних змін брати зміну системи державного управління, то безперечним свідченням настання точки біфуркації стає лютнева революція 1917 р., коли самодержавство було замінено республіканською формою правління на чолі з Тимчасовим урядом.

Нагадаємо, що згідно синергетичному трактуванню, про виникнення точки біфуркації у розвитку системи має свідчити виникнення ситуації неадекватно великого резонансу від порівняно малих збурень. Дійсно, сучасники та багато дослідників відмічали «раптове»

виникнення в той час багатьох негараздів «без скільки-небудь помітних причин».

О. В. Доброчеев обґрунтовує твердження про те, що тривалість циклу суспільно-політичного розвитку пропорційна площі держави [Доброчеев О. В. Следы истории [Електронний ресурс] / О. В. Доброчеев. — Режим доступу: http://ss.xspr.ru/st/002/index_4.php]. Наприклад, для Росії він наводить такі розрахунки. Оскільки площа Росії складає близько 17 млн. км², то тривалість циклів для неї повинна скласти $50 * 1,7 = 85$ років. На думку О. В. Доброчеева, така оцінка тривалості характерного циклу добре корелює з циклами у приблизно 80 років, які характеризують політичний розвиток Росії останніх століть (1825–1905–1985).

Водночас, якщо взяти за основу ці викладки О. В. Доброчеева, та прорахувати тривалість характерного циклу політико-економічного розвитку для України, то можна отримати дещо нелогічний результат: виходячи з площі України у 0,6 млн. км² тривалість циклу має скласти $50 * 0,06 = 3$ роки. Отже, маємо ситуацію, коли значне зменшення масштабу території країни майже повністю нівелює розрахунки тривалості характерного циклу розвитку, оскільки зрозуміло, що 3 роки явно замало для здійснення повноцінного політико-економічного циклу. Водночас, раціональне зерно в цій гіпотезі є.

Правдоподібною представляється й певна кореляція тривалості періоду детермінованого розвитку з кількістю населення або ж політичних акторів. Досить поверхові буденні спостереження дозволяють стверджувати, що сучасну Україну навряд чи очікують 85-ти чи бодай 50-ти річні періоди детермінованого розвитку без точок біфуркації. Скоріше можна казати про вияв в останні понад два десятиріччя 9–10-ти річних періодів детермінованого хаосу, які змінюються нетривалими, до кількох місяців, точками біфуркації. Вочевидь, в такому скороченні періоду розвитку за трендом виявляється й значно менша кількість населення: 45 млн осіб проти 300 млн осіб в епоху пізнього СРСР. Водночас можна зазначити, що й керівництву сучасної Російській Федерації також не слід розслаблюватись, оскільки сучасне населення РФ складає лише близько 130 млн осіб. Отже, точка біфуркації настане у політичному розвитку РФ значно раніше, ніж мине 85 років, очікуваних О. В. Доброчеевим.

Представляється логічним припустити, що параметром порядку, який визначає тривалість періоду детермінованого розвитку окремої держави може виступати або співвідношення кількості населення з площею території країни (певний соціальний аналог екологічної ємності), або ж навіть більш правдоподібним можна вважати припущення про існування параметру порядку у вигляді «щільності влади», числовим показником якої можна спробувати вважати співвідношення кількості чиновників на душу населення. Причому тут може йтись про

повільну зміну цього показника й, отже, повільне поступове змінення тривалості чергового періоду детермінованого розвитку. Здається очевидним та цілком корелює з даними досліджень П. В. Турчина [Турчин П. В. Историческая динамика. На пути к теоретической истории / П. В. Турчин. — М. : URSS, ЛКИ, 2010. — 365 с.] та А. В. Коротаєва [Коротаев А. В. Законы истории. Вековые циклы и тысячелетние тренды. Демография. Экономика. Войны / А. В. Коротаев, Н. Л. Комарова, Д. А. Халтурина. — М. : КомКнига/URSS, 2007. — 256 с.], що зі зростанням ступеню щільності влади має зростати й тривалість періоду детермінованого розвитку та, таким чином, віддалятися момент настання чергової точки біфуркації. Прийняття подібного припущення дозволяє пояснити, чому досі не були виокремлені приблизно однакові проміжки часу порівняно стабільного (детермінованого) розвитку в межах жодної країни світу за останні дві тисячі років — тому що розмір цих проміжків повільно змінювався в міру зміни вказаного співвідношення між загальною кількістю населення та чисельністю чиновництва. Отже, подібні припущення дозволяють досить логічно пояснити розбіжності у проміжках часу 1825–1917 рр. та 1917–1991 рр. для Російської Імперії та СРСР. Прийняття подібного ж припущення дозволяє пояснити відносно більшу стабільність авторитарних режимів: додаткове «ущільнення влади» дозволяє забезпечити державний примус у рамках сталого політичного режиму без якогось суспільно-політичних змін навіть у випадку, коли такі зміни є вже об'єктивно необхідними.

ЯКОВЛЕВ Д. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
декан факультету правової політології та соціології,
доктор політичних наук, професор

ВИБІР: ПРОПОРЦІЙНА ЧИ МАЖОРИТАРНА ЕЛЕКТОРАЛЬНА МОДЕЛЬ?

Головне протиріччя у процесі визначення оптимальної електоральної системи полягає у виборі між повноцінним представництвом й структурованим парламентом.

В умовах пропорційної системи виборець голосує не стільки за конкретного депутата, скільки за політичну силу (партію або блок). Депутатські мандати розподіляються між учасниками виборчих змагань пропорційно до кількості отриманих голосів. В залежності від можливості виборця вплинути на розташування кандидатів у списку